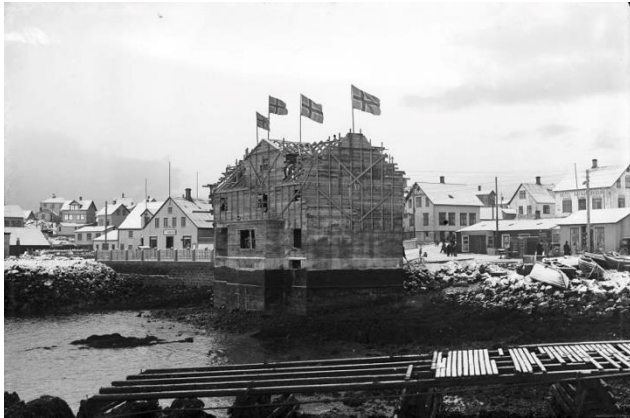

Sögulegt ágríp

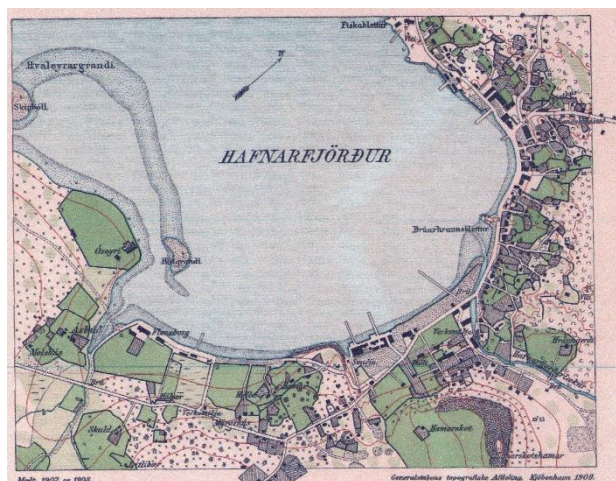
Á svæði því sem húsaskráning þessi nær yfir er að finna hluta af elstu byggð Hafnarfjarðar. Það afmarkast af Austurgötu, Reykjavíkurvegi, Fjarðargötu og hluta Strandgötu, Suðurgötu og Brekkugötu. Segja má að svæðið skiptist í tvennt við Hamarskotslækinn en landslagið á þessu svæði er tvíþætt, annars vegar hraunbreiðan vestan lækjar og hins vegar grágrýtismalir og klappir sunnan lækjar. Landslagið sunnan lækjar myndaðist er hraun rann til sjávar í miklu eldgosi sem kom upp ofan við Kerlingaskarð á hlýndaskeiði síðustu ísaldar en hraunið vestan lækjar rann úr Búrfelli fyrir rúmum 7.000 árum. Landslag hefur haft mikil áhrif á byggðapróun í Hafnarfirði þar sem hraunið var úfið og

Þakgrind risin á Strandgötu 4 um 1930

erfitt byggingaland en myndaði um leið skjól-sælan fjarðarbotn og eina bestu höfn landsins frá náttúrunnar hendi. Ásýnd þessa svæðis hefur breyst mikið af mannavöldum í gegnum tíðina, upphaflega markaði Strandgatan útlínu fjarðarbotnsins en um 1930 var hafist handa við uppfyllingar sjávarmegin við hana. Segja má að það hafi hafist þegar Strandgata 4 var byggð en því hefur verið haldið fram að það hús sé fyrsta húsið á Íslandi sem byggt var á uppfyllingu. Í kjölfarið fóru hús að rísa neðan við götuna og lokakafli þeirrar vinnu var á sjöunda áratug 20. aldar þegar Fjarðargatan var fullgerð. Á umræddu skráningarsvæði sem nær yfir hluta af tveimur af þeim fjórum fornu bújörðum sem í Hafnarfirði voru, Akurgerði og Hamarskots eru 36 hús sem njóta verndar eða eru friðuð samkvæmt lögum um menningarminjar nr. 80 frá 2012. Einkenni og sérstaða byggðarinnar í Hafnarfirði byggir fyrst og fremst á þremur þáttum. Í fyrsta lagi sambýli hrauns og byggðar, í öðru lagi sérstöku bæjarstaði með nánu samspili hafnar og byggðar og í þriðja lagi miklum fjölda bárujárnsklæddra timburhúsa og einkenna öll þessi atriði umrætt skráningarsvæði. Hvergi á landinu er í dag varðveitt jafnstór samfelld byggð bárujárnsklæddra timburhúsa og í Hafnarfirði.

Á fyrri hluta 19. aldar fór byggð í Firðinum að aukast og varð það fyrst og fremst í lægðinni sunnan lækjar. Þar stóðu nokkrar þurrabúðir á víð og dreif en eftir því sem árin liðu fjölgaði þeim og breyttust í smábýli. Byggðin í hrauninu norðan lækjar var alla tíð mjög óskipulögð og kotum og bæjum komið fyrir þar sem henta þótti hverju sinni. Áhugavert dæmi um þetta er kort sem teiknað var af Hafnarfirði árið 1902 og varpar áhugaverðu ljósi á skipulagið. Þá var Strandgatan grunnata í gegnum bæinn en frá henni lágu stígar og slóðar sem hlykkjuðust um hraunið og sést þar vel að húsum hefur einkum verið valinn staður þar sem landslagið leyfði frekar en eftir fyrir fram ákveðnu skipulagi. Til er ferðalýsing erlendra manna sem fóru um Hafnarfjörð á fyrstu árum 20. aldar þar sem fram kemur að það hafi komið þeim á óvart hve fá hús voru í bænum en að þeir hafi víða séð reyk stíga upp úr hraunbollum. Það var til merkis um að þar niðri væru mannbústaðir.

Þegar líða tók á 19 öldina og allt fram að lokum þriðja áratugar þeirrar 20. voru timburhús ráðandi í Hafnarfirði. Nokkur breyting varð á ásýnd þeirra upp úr 1880 þegar hin svokallaða sauðasala hófst til Englands. Samhliða henni fóru ýmskonar viðskipta-

sambönd á milli landana að styrkjast og hófst þá innflutningur á ýmsum vörum sem áður höfðu ekki þekkt hér á landi. Meðal þess sem þá var flutt til landsins og hafði ekki þekkt hér áður var bárujárnið sem reyndist mikið þarfaping. Járnið gerði húsin vatnspétt auk þess að draga úr eldhættu utan frá og vera almennt ódýrara en timbrið. Eftir sem áður voru mörg húsin áfram byggð í norskum sveiserstíl en hann var aðlagður íslenskum aðstæðum með því að járnklæða þau. Í Hafnarfirði var þó lengi töluvert

af svokölluðum timburbæjum, bárujárnsklæddum en það sem einkenndi þá voru að veggir þeirra voru það lágir að einungis voru gluggar á göflunum.

Strandgata um 1920

Segja má að þegar Hafnarfjörður fékk kaupstaðarréttindi árið 1908 hafi ekki verið nokkurt skipulag á byggðinni og fáar eiginlegar götur í bænum. Strandgatan og Reykjavíkurvegurinn voru þó á sínum stað en að öðru leyti má segja að einungis hafi verið um slóða og stíga að ræða. Þar sem bæjarfélagið var fámennt og bæjarsjóður ekki vaxinn til stórframkvæmda var ljóst að kostnaðarsamar framkvæmdir eins og gatnagerð var, sérstaklega í svo erfiðu landslagi, yrðu ekki forgangsverkefni. Árið 1911 var sett á fót nefnd sem fékk það hlutverk að gefa götum og slóðum í Hafnarfirði nöfn og tölusetja

Miðsund um 1907

hús í bænum. Í greinargerð sem nefnd þessi sendi frá sér sagði meðal annars: „Þegar maður fer um Hafnarfjörð og virðir fyrir sér byggðina, verður maður þess fljótt var, að öll ný veglagning er bundin miklum örðuleikum, ekki aðeins vegna hins hrjóstruga landslags, heldur einkum og ekki sízt sökum þess, hve óreglulega hefir verið byggt og ekkert fyrir hugað frá öndverðu um það, hvar vegir ættu að byggjast, þegar fram liðu stundir.“ Niðurstaða nefndarinnar var að gefa flestum þeim götum og slóðum sem fyrir voru í bænum

nöfn en á þeim svæðum sem skipulagsleysið var hvað mest var brugðið út af þeirri reglu og svæðin einfaldlega kölluð „hverfi“ og hús númeruð innan þeirra. Á því svæði sem þessi skýrsla nær til voru Strandgata, Suðurgata, Nyrðri- og Syðri-Lækjargata, Mjósund, Miðsund, Gunnarssund, Brattagata,

Brekkugata, Templarasund og Reykjavíkurvegur, síðar bættist Linnetstígur og Austurgata við. Nöfn þessara gatna voru ýmist dregin af landslaginu eða byggðinni sem þar var. Lækjargötur lágðu við Hamskotslækinn, Brekkugata og Brattagata voru í hallanum undir hamrinum, Templarasund við Góðtemplarahúsið, Gunnarssund er kennt við Gunnarsbæ, Linnetstígur við verslunarhús Linnetsverslunarinnar, Strandgatan við ströndina, Suðurgatan lá í suður frá bænum og Reykjavíkurvegurinn til Reykjavíkur.